

ספרי – אוצר החסידים – ליבאואויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
ראשון

היכל
 חמישי

ספר

צמַח צֶדֶק

שאלות ותשובות

שולחן ערוך אורח חיים

מאט

כבוד קדושת אדוננו מורהנו ורבנו הגדול הגאון האמתי האלקוי
חסידא קדישא אור עולם נזיר ישראל ותפארתו קדושה

מרנא ורבנה **מנחם מענדל** נבג"מ זי"ע

מלילובאואויטש

אשר השיב לשואליו דבר לבורר וללבן עומקה של ההלכה למעשה

•

ברך ראשון (סימנים א-מ'ב)

הouceה חדרה ומתקנת עם ציונים והערות

יצא לאור על ידי מערכת

„**אוצר החסידים**”

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמישת אלפים שבע מאות שבעים ושמונה לבריאה

שאלות ותשובות

צדקה משלחן ערוץ אורה חיים

סעיף א'

במה שכתוב בסידור גם צריך ליזהר אפילו לעכב שהיה מים הכהרים לנטילת ידים לשעודה כי'

יוחנן הנוטל ידיו כי⁵. מדקאמר נוטל ידיו כר⁶, משמע
לכארה שציריך ליטול ידיו בשחר בכליה עכ'ל⁸.

עיין² תש"ו הרשב"א חלק א' סי' קצ"א במא שכתב:
אלא שיש לי קצת דמדומי ראה לחיב הנטילה
בכליה בשחר, מה שאמרו בפרק כל הבשר [חולין] דף
קו' ע"ב: אמר רב נוטל אדם ידיו שחירת כר⁴. ועוד
אמרו בפרק היה קורא [ברכות] דף ט"ו (ע"א): אמר רב
צ'ריך עיון, דהא איתא בפרק הרואה [ברכות] דף ס'
ע"ב⁹: כי משי ידיה לימא אשר קדשנו במצוותינו
וכיריך עיון, דהא איתא בפרק הרואה [ברכות] דף ס'

צ"ע למה לא
הביא ראי
זהה שתיקנו
לבך עלי
נטילת ידיים

ראיות
הרש"א
דנתי¹⁰
שחרית היא
בכליה דוקא

הבהרה כללית: ההערה הראשונה בראש כל סימן המסתממת בכוכב כזה^{*}, ובאותיות מודגשות – היא הערת כ"ק אדמור"
וז"ע, כפי שנדפסה בהוספה לשער המילואים חלק ג (הוצאת קה"ת תש"ז) והלן ניתנספו בהוצאה זו).

– הון הוספות המוביל (רובן בהוצאה קה"ת תש"ז) וחלקו ניתנספו בהוצאה זו).
בתחילת הערות שם העיר כ"ק אדמור זי"ע (בשולי הגלוין): "עיקר מתרתי בההערות הוא להורות קובץ הכתבי' שבבו
נמצא גוכבי"ק התשובה או החידושים או עכ"פ העתקה ממנו. תיאור – בקערה – של קובצי הכתבי' בא אחורי ההצעות.
צינתי ג"כ – להשוואה – לשוחת שארית יודא (לד"ז של הצמח צדק) דברי ותלמידו של הצמח צדק
וכיו"ב במקום אשר, כנראה, פנו גם אליהם בשאלת זו".

[ציונים לכתבי-היד שהגינו לידינו ממשך השנים, וצינו בו הערות המוביל בשוחת צדק (הוצאת קה"ת תש"ז), ובשער
המילואים חלק ה (קה"ת תשס"ט), נערכו מחדש בפניה עצמה בתחלת כל תשובה].

* * *

ידי שחירת יכול להתנות שתעללה לו כל היום, ואפילו לאכולה.
וזמה מוכח שגם בשחרית ציריך נטילה בכליה.

(5) "הנוטל ידיו ומינה תפילין וקורא קריית שמע – זו היא מלכות
שמות שלימה". [כן הוא ברשב"א שם, ולגנינו גם גמ' הוא בשינוי לשון
קצת].

(6) "ולא אמר רוחץ ידיו".
(7) כי לשון נטילת ידים היא על שם הכללי שנוטלים ממן ידיים
הנקרא נטלא בלשון חז"ל (חולין ק, א, ובכ"ג) – ראה תש"ו הרשב"א
ח"א סי' תשכח (הובאה לקמן הערכה 16), ובחלק ז סי' תקלד.

(8) והרש"א ממשיך שם: ואם תשאל מי שנא תפילת השחר
מתפלית מנהה וערבית (שאין מקפידים בהן ליטול ידיים בכליה), יש לומר
לפי שבחור אנו געשים כבירה חדשה, דכתיב (איכה ג, כג) חדים
לבקרים רבה אמונהך, וצרכין אנו להזות לו יתרך על שבראנו
לכבודו לשורתו ולבך בשמו .. ולפיכך אנו צרכין להתקדש בקדושתו
וליטול ידיינו מן הכליה, ככהן שמקדש ידיו מן הכהור קודם עבדתו עכ'ל.
והובאו דבריו במג"א שם (ס'ק א), ובשוח"ע אדה"ז שם (סעיף א).

(9) הגמ' איררי שם בסדר ברכות השחר.

*) בוך ג [כת"י] [ר"ס ג, א].

(1) כך היא כוורת התשובה בכתבי-היד.

(2) תשובה זו הגיעה אלינו בגוכתיה'ק (1017 ר"עא, א), וגם בכת"י
של שני מעתקים (228 – צוין בהערת כ"ק אדמור זי"ע. 247, לג,
ב.).

(3) הרשב"א נשאל שם למה תקנו ברכות על נטילת ידיים שחירות,
והרי ברכות זו לא נתקנו אלא על הפט בסעודה (ראה מחלוקת רבינו
יונה והרבא"ד לטעם הערכה 10). והשיב: איברא בר נהגו בכל מקום
לברך בשחר על נטילת ידיים, ומקפידים בה בכל תנאי הנטילה כבשעתה
סעודה. ואני לא מצאתי בשום מקום דבר מברור שיצטרך אדם ליטול
ידיו שחירת בכליה .. ואיש שומר תפילה וקריאת שמע – די ברכחiza
או בנקיון עפר וזרורות .. אלא שיש לי קצת דמדומי ראי' וכו'.
[וכען זה הוא בתשוי' המיויחסות לרמב"ז סי' קצ'ז].

(4) בגם' שם: "নוטל אדם ידיו שחירת, ומתנה עליו כל היום".
ומבואר הרשב"א: "כלומר, מתנה שתעללה אותה נטילה אףלו
לסעודה, ואילו לאכילה נטילה בכליה בענאי, ומדקאמר נוטל ידיו
שחרית – לכארה משמע דהכי קامر, באורה נטילה שנוטל אדם

אורח חיים סימן א

צדק

אע"פ שב"ה יiberך הביא הש"ס דברכות (דף ס' ע"ב) הנ"ל. ועיין עוד בתשו' הרשב"א [חלק א'] סי' תשנ"ד¹⁵ וסי' תקצ"ה¹⁶ דנטילה על שם כל כי כו.

ולפי דברי הרשב"א בפי קצ' וכי תקצ'ה – לאחר שתקנו חכמים לברך על נטילת ידים בשחרית מוכרא דבעינן כל דיני נטילה לטעורה

ועל פי זה נראה ליתן טעם למה שכותב בסידור (אד"ה¹⁷) סדר הדנטילה, וז"ל: גם ציריך ליוזהר אפלו לעכבר שייהו מים הקרים לנטילת ידים לשועדה כו, ושיבוראו על ידיו מכח כלי ומכח אדם כו¹⁸ עכ"ל, שזה נגד מה שכותב בש"ע סי' ד' סעיף ז.¹⁹ ולפי מה שכותבת, לאחר שਮוכח בדברי הרשב"א דהיכא שמברכין על נטילת ידים הינו דוקא היכא ציריך נטילה ממש²⁰, כמו"ש בתשו' סי' תקצ'ה וסי' ק"צ, וכיון שבגמרא מבואר דבשחר ציריך לברך על נטילת ידים א"כ ציריך להיות כדין נטילת ידים לאכילה.²¹

(17) «וגם שלא ליגע בידו הנטולה בלחלוחית המים שעיל פי הכללי שננטמא בגיגית היד שאינה נטולה. וכן ציריך ליוזהר מדברים החוצצים, וכל דבר הפותח בנטילת ידים לשועדה, לפי שכל נטילה הפסולה לשועדה אין לברך עלי' בשחרר».

(18) המחבר כתב שם: «טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעלבים בנטלי' לשועודה». והוסיף הרמ"א: «מיهو ארינו מנכב לא כל' ולא כה גברא ושאר דברים הפוטלים בנטילת השועודה (כגון מים שאין בהם רבייעת, ראה פמ"ג שם, א"א ס"ק ג"ד). ובמג"א שם ס"ק ד: «אבל כל' וכח גברא ארינו מנכב, ומובן, כמו"ש סעיף ז.» וכן פסק אד"ה²² בעצמו בשלחונו (מהדי"ק) שם סעיף ג, וז"ל: «אם אין לו כל' כל' אל' רוחץ ידיו במים שאובים שאמן הכללי, או שאין לו מים כדי שיעור רבייעת הלוג, לא ימנע בשבייל זה מלברך על נטילת ידים, משום דלא פלוג רבנן». ובסעיף ב כתוב: «בנטילה זו אין ציריך שיבאו המים על ידיו מכח אדם דזקן, אלא אפלו שפשף ידיו בתוך כל' של מים עלתה לו נטילה». [ובמהדו"ב שם (סעיף א) כתוב: «בר' היהת תקנת חכמים ליטול ידיו .. על ידי' זריקת מים טהורין מן הכללי, אבל לא כתוב להדי' שהו לעיובוא, אבל בסידורו כתוב "ציריך ליוזהר אפלו לעכבר"].

(19) דהינו נטילה בכלל.

(20) ליטול ידו מכל' ובכח גברא, וליזהר בכלל דיני נטילת ידים לשועודה.

הבהיר הדברים: גם בס"י קצא כתב הרשב"א שהמנהג הוא שמקפידים בה בכל תנאי הנטילה בכשעת השועודה», וגם מסיק שם: «לפייך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכללי, ככהן שמקדש ידו מן הכהן קודם עבדות», אך בדברי הרשב"א שם אין הכרח שהוא לעיובא ממש, דיש לומר שנוהגים להקפיד כן רק לכתחילה. וכך גם המג"א ואד"ה²³ בשלהנו שהעתיקו כמה דבריהם מתוך לשון הרשב"א שם, ונראה שנקטו להלכה כדרכו (ראה פמ"ג

וזוננו על נטילת ידים. ומדובר במקרה על נטילת ידים מוכראה שצורך ליטול ידיו בכללי, כמו שכותב שם בתשו' סי' ק"צ בשם מورو הרב ז"ל: שאין מברכין על הנטילה אלא אם כן חייב ליטול בנטילה, והיכן צוננו, וליתר ישפק לו רחיצה במים או הנטילה, מכיון צוננו, ובנסיבות כו', ולפיכך אפילו נטל ידיו בכלל אינו מברך אלא נקיון ידים²⁴. אלא שאפלו לבך כלל אין רואה כו' עכ"ל. אם כן, אם איתא דבשחר די רחיצה או בנקוון עפר וצורות איך אמרו לימה אשר קדשנו במצביו וצוננו על נטילת ידים, אלא מוכראה ציריך נטילת ידים בכלל ממש²⁵:

קייזר. קושיא על תשוי' הרשב"א סי' קצ"א, מדוע לא הביא ראייה שבשחר ציריך נטילת ידים [בכללי מהש"ס במקומו – ברכות דף ס' ע"ב]:

ועיין ב"י סי' ד' בד"ה ומשמע מדברי הרא"ש, שהביא תשוי' הרשב"א הנ"ל²⁶, ולא הקשה כן עליו –

(10) הרשב"א נשאל שם, האם נכונים הדברים שאמרו בשמו, לאחר עשיית צרכיו ציריך האדם ליטול ידיו ולברך על נטילת ידים. והשיב הרשב"א: דבר זה תלוי באשלি ורבבי, לפי שמשמעותם הראב"ד ז"ל שהיה מציריך לברך על נטילת הכסא אי – שהוא ציריך לברך עד שיטול ידיו, ועל כן ברכת הנטילה קודמת עכ"פ. אפשר לו לברך עד שיטול ידיו, אבל מוקובל אני ממורי הרב [רבינו יונה] ז"ל שאין מברכין אלא בשחר ובשעת אכילה .. וכך אנו נהגים על פי מローン, ונראה דבריו [ראיה גם לקמן הערכה²⁷]. ועל נטילת ידיו ברור בעניינו שאינו ציריך, שאין מברכין על הנטילה אלא אם כן חייב ליטול בנטילה וכו', ולפיכך אפשר לנו פול' ידו בכללי, ואפלו אתה מהייב לו לבך, איןנו מברך אלא [ענ] נקיון ידים. אלא שאפלו לברך כל' אין רואה, אלא כדברי רבינו, שהוא איןנו מחויב ומצווה לא ליטול ולא לרוחץ, ורחיצה זה או אינה מחייבת מצד עצמה, אלא מחייבת שאינו רשאי לצריך בידים מטונפות. [וכן הוא גם בתשו' המוחוסות לרמב"ז, סי' קצג].

(11) דהינו בכלל (כnil בהערה 7).

(12) כ"ה ברשב"א שם. ובמיהוסתו לרמב"ז שם: על נקיון ידים.

(13) ואם כן צ"ע על הרשב"א בס"י קצא, מדוע כתוב «לא מצאי בשום מקום דבר מברך שיצטרך אדם ליטול ידו שחרית בכלל», והווצרך להביא דעתומי ראי' ממקומן אחר, והרי לפי שיטתו יש ראי' מוכරת לכך מהסוגיא דברכות עצמה (הווסקת בנטילה זו דשחרית). סי' קצא.

(15) הוא קיזור מסימן קצ.

(16) ז"ל: שאין מברכין על נטילת ידים אלא בשעת אכילה ובברך .. ומה שאמור [הראב"ד]²⁸ ז"ל שציריך לברך [על] נטילת ידים [אחר עשיית צרכיו] – איןנו, דנטילה על שם כל', ואילו לתפלה ולברכה אין ציריך כלל.

ק"ץ²³, אבל להרשב"א ומvero הרב רבינו יונה אין הדין כן. ואוזמור'ר זיל פסק להחמיר בהרשב"א.²⁴

ועיין תשוי הרשב"א [ח"א] סי' תק"ז, מוכחה דפליג על הר"ץ פרק כל הבשר²⁵. ועיין שם סוף סי' תק"ח: ואם ירצה מנקה כו', מביך ואחר כך נוטל כו':²⁶

ומה שכותב הרב ב"י (ד"ה ומשמע דבריו הרא"ש) בשם הר"ץ פרק כל הבשר (חולין לו, ב בדף ה', ד"ה מפני) דנטילת ידים שחרית אין צrisk כליז²⁷, זה משומם דסבירא לי' דמברך על נטילת ידים אף היכא שאין צrisk רק רחיצה ונקיון²⁸, וכדעת הרא"ד שהרב"א בתשו' סי'

הרא"ד
והרין
חולקים על
הרשב"א
אדח"ז פסק
כהרשב"א

הערה 17). ציל דסבירא לי' לאדה"ז דודוקא בקיים תנאים אלו הרי זו נקראת נטילה ממש. [וראה בדברי הייעוץ שהובאו לעיל סוף הערה 20].

ויש לציין: בשער הכלול (פרק א' אות ד') רוצה לתרץ שאדה"ז בסידורו החמיר מפני דברי הזוהר והמקובלים (עיי"ש), ובנראה שוביינו לא ניחא לי' בזה, ואולי הטעם משומש שאדה"ז בסידורו שם כתוב הטעם על דין זה: «לפי-scalable נטילה הפולה לטעודה אין לברך עלייה בשחרור», ומשמע שהטעם לחומר או זה הוא מעיקר הדין, ודלא כמו"ש לפניו זה שם לעניין שצריך ליטול ידיים בטירוגין – «כי כו' קיבלו חכמי הקבלה».

[אך לכארה עדין צ"ב בדברי אדה"ז, דמהיכי תיתי להחמיר אפילו לעובכובא על יסוד דברי הרשב"א בס"י קצ, כאשר הרשב"א בעצמו לא החמיר מטעם זה בס"י קצ (וכמו שהקשה עליו ורבינו לעיל). ואולי ייל לדעת רבינו, ש כדי שליא יסתורו דברי הרשב"א בשתי תשובות אלה, אפשר לומר (בדוחק עכ"פ), דבטי' קצ בא הרשב"א לברך טעם המנהג שמקפידים ליטול ידיים בכל גם לדעת הרא"ד וסייעו (הסוברים שגם במקומות שאין צrisk נטילה גמורה מברכים על נטילת ידים), ולפי שיטתם אין להביא וא"י מזה שתיקנו חול' לברך על נטילת ידים בשחרית, וכן הוצרך להביא דמדומי ראי' מברכים אחר שעכ"פ צrisk להקפיד לכתילה על נטילה בכלל, אבל הרשב"א עצמו נקט להלהבה (בס"י קצ וס"י תקזה) כדעת רבינו – ולשיטתו גם בנטילת ידים שחרית מעצבים כל דיני נטילה לטעודה].

(25) זיל הרשב"א שם: «מה שקרואו [מים] אחرونיהם חובה, ולמדו [מוחה] שאינן טעונים ברכה, הינו דוקא לכל המוסבין, שאינן אלא משומ שמייה מהນזקים של מלך סדומית, אבל המברך בכוס של ברכה אותו צrisk לרוחז ידי, מהייתם קודשים, ואז טען ברכה, ומברך על רוחצת ידים». הר' להדי שחולק על הר"ץ דס"ל שגם על מים אחرونיהם מברך על נטילת ידים (כnil הערה 22).

(26) הרשב"א מבאר שם דעת הרמ"ב' שברכת על נטילת ידים צrisk לברך עופר לעשייתה, וכותב שם ידיו מטופפת מברך אחר הנטילה, «ואם ירצה מנקה ידי בצרורות אי נמי בכלל שאינו ראוי לנטילה, אי נמי בפחوت מרבייה – ומברך, ואחר כך נטהל», עכ"ל. ובנראה בכוננות רבינו, שדברי הרשב"א משמע דלשות נטילה שיר' דוקא בכלל הראו לנטילה, אבל נטילה שלא בכלל הראו נקרא נקראן. [אך אין לומר בכוננת רבינו שambil ראי' מדברי הרשב"א שנטילת ידים צrisk להיות בכלל הראו לנטילה דוקא, דהיינו הרשב"א אייר' לעניין נטילת ידים לטעודה, וכולי' עלמא מודים שם צrisk נטילה בכלל].

מש"ז סק"א. א"א סק"א), אעפ"כ כתבו שאין זה לעיכובא (וכnil בהערה 18. וראה גם בביבאר הגרא"א ס"ק ט). וכך הוצרך רבינו לחדר שמקורו לחומרת אדה"ז הוא מתחשי הרשב"א ס"י קצ וט"ז ובקצה, שעיל פי דבריו שם מוכחה לנטילה בכלל הוא לעיכובא ממש, וכן בעיננו לעיכובא כל דיני נטילה לטעודה.

ויש להזכיר: יש שהבינו בדעת הרשב"א בט"ז קצ שאין מברכים בשחרית «על נטילת ידים» אלא אם נוטל ידיו בכלל ובכח גברא ובכל דיני נטילה לטעודה, ואם חסר אחד מהתנאים הללו מברכים «על נקון ידים» (ראה דרישת סק"א). אך גם לדבריהם אין זה מעכב את מצות הנטילה עצמה, וגם לא קיימים תנאים אלו יוצאים ידי חובת הנטילה (כדמותם מדבריהם שם), ואילו מלשון אדה"ז בסידורו משמעו שגם לצאת ידי חובת הנטילה מעכבים כל דיני נטילת ידים לטעודה [ראה קצות השלחן סי' ב (בדה"ש ס"ק טז); «ולדעת אדמ"ר נראה יותר דלא יצא כלל בנטילה ראשונה (שהיתה ללא כל), ואין כאן אפילו ספק»], והדברים מובנים על פי דברי רבינו כאן שחוורת אדה"ז מוסуд על דברי הרשב"א בס"י קצ ומי' תקזה, שעיל פי דבריו שם מוכחה שגדיר מצות הנטילה בשחרית הוא שיטול ידיים בכלל דוקא ושיזור בכל דיני נטילה לטעודה.

[ויש לציין, שגם הייעוץ י"ז בספרו מורה וקציעה סי' ד ד"ה שם בסוף העמוד) נקט בדברי אדה"ז. זיל: למען דברי נטילה בשחרית נטילה מעליה עלי, וכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לטעודה כגון כל' וכח גברא ומים פסולין פסולין בה .. ולענ"ז יש חשש ברוכה לבטלה כשאין הנטילה הגונה בכל דקדוקי חול' במשמעותה הנטילה, שאם לא עשה תקנתן לא עשה ולא כלום, ואין לברך עלי, עכ"ל. אלא שהיעוץ פירש לנו גם בדברי הרשב"א בס"י קצ עיי"ש, בלבד כדברי רבינו כאן].

(21) ואיפלו לכתילה.

(22) זיל הרין שם: ואיכא מאן דאמר ד[מים] אחرونיהם כיון שאין צrisk כל' איינו מברך על נטילת ידים, אלא על רוחצת ידים, דלשות נטילה הוא מלשות כל' הקורי נטלה. ולא נהירא, דאפיקו רוחצת ידים שאינה צריכה כל' מיקרי נטילה בלשון חכמים, לפי שרוב הרכחות בכל' ולא חילקו חכמים בברכותם] .. ולפיכך אנו נהಗין לברך על נטילת ידים בשחרית לתפלה ענ"פ שאין טענות כל'.

(23) וכן הובאה דעת הרא"ד בכמה מתחשובות הרשב"א (ראה גם לעיל הערה 16).

(24) ואף שהרשב"א לא אייר' להדי לעניין שאר דיני נטילה לטעודה, רק לעניין דבעינן כל' לעיכובא, ואדה"ז החמיר בסידורו לעיכובא גם לעניין כח גברא ושאר דיני נטילה לטעודה (וכnil

